

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ “ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „СИГУРНОСТ И БЕЗОПАСНОСТ”

СТОЯН ТОНЧЕВ НАЛБАНТОВ

**ПОВИШАВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА ОТ
ПРИЛАГАНЕТО НА МЕРКИТЕ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ
НА ПРАНЕТО НА ПАРИ В БАНКОВАТА СИСТЕМА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен “доктор”

**ВАРНА
2014г.**

Дисертационният труд е с обем от 269 страници и се състои от списък с използвани съкращения, увод, изложение в три глави, заключение, библиография, и приложения. Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Основният текст съдържа 17 таблици и 4 фигури. Списъкът на използваните литературни източници се състои от 200 заглавия на български и английски език.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 2014 г. от часа в на ВСУ „Черноризец Храбър“ на заседание на Научното жури. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на катедра „Сигурност и безопасност“ към Юридически факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“ и на интернет адрес www.vfu.bg.

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ “ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „СИГУРНОСТ И БЕЗОПАСНОСТ”

СТОЯН ТОНЧЕВ НАЛБАНТОВ

ПОВИШАВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА ОТ
ПРИЛАГАНЕТО НА МЕРКИТЕ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ
НА ПРАНЕТО НА ПАРИ В БАНКОВАТА СИСТЕМА

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен “доктор”
по докторска програма „Организация и управление извън сферата на
материалното производство (Национална сигурност)”

Научен ръководител:

доц. д-р Валентин Тодоров

Рецензенти:

проф. д-р Петър Христов

доц. д-р Иво Великов

ВАРНА
2014г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от Катедрен съвет на катедра „Сигурност и безопасност” към Юридически факултет при Варненски свободен университет „Черноризец Храбър” на 17.09.2014г.

Автор: Стоян Тончев Налбантов

Заглавие: Повишаване ефективността от прилагането на мерките за противодействие на прането на пари в банковата система

Тираж:

Излиза от печат:

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

1. Въведение в темата

Както е известно, процесът на глобализация е от решаващо значение за дейностите на организираната престъпност. В частност, след превръщането на Европа в единно икономическо пространство тя се превърна и в единно пространство за действие на структурите на организираната престъпност. Премахването на граничния контрол по вътрешноевропейските граници създаде условия лицата с престъпни намерения да могат да осъществяват незаконните си действия без особени затруднения. Престъпните групировки създават множество дружества, под прикритието на които могат да осъществяват дейност в различни области на икономиката.

С отварянето на границите въпросът за свободното движение на стоки, хора и капитали придоби особено значение. Посредством свободната търговия, особено в рамките на Европейския съюз, и огромните стокови потоци, които не могат да бъдат изцяло контролирани, изпраните пари се вливат в икономиката. Именно чрез свободната търговия и свободно движение през граница се откриват повече възможности за организираните криминални структури да вкарат в законово обращение незаконно получени доходи или да извършат така нареченото “изпиране на пари”¹.

Макар, че е почти невъзможно да се определят по статистически начин размерите на изпраните пари в международен мащаб, използването на различни икономически показатели помага на Международния Валутен Фонд /МВФ/ да определи, че изпраните пари са между 2 и 5 на сто от

¹ Weber, R. Money Laundering. United States Attorneys' Bulletin, Washington, Vol. 55, 2007, p. 1

световния брутен вътрешен продукт², или най-малко между 590 милиарда и 1,5 трилиона щатски долара годишно³. Държавния департамент на САЩ оценява прането на пари в света на 1 трилион долара годишно⁴, а според други оценки общият годишен оборот достига до 2.8 трилиона щатски долара на годишна база⁵. Съгласно калкулираните от проф. Фридрих Шнайдер от университета в Линц /Австрия/ данни за обема на пране на пари в двадесетте най развити страни – членки на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие /OECD/⁶ през 2006г. 1,1 трилиона щатски долара са били обект на “изпиране” в разглежданите държави⁷. Не подлежи на съмнение фактът, че огромна част от тези капитали имат съприкосновение с финансовата и в частност с банковата сфера, на която се гледа като на удобен инструмент за транслиране на средства с незаконен произход през отделните етапи на тяхното легализиране.

Изпирането на пари през финансово – кредитната система е съществено за успеха на всяка операция по прането на пари. За целта се използват възможностите на международните финансови институции като интеграцията на финансовите системи в света и свободно движение на капитали, а така също и свободата на предоставянето на финансови услуги, свързани с цялата финансова област. Банковите институции могат, въпреки тяхната воля, да бъдат използвани като посредници при преводи и съхраняване на средствата, получени в резултат на престъпни действия.

² Reuter, P., E. Truman. Anti-Money Laundering Overkill? The International Economy, 2005, p. 56

³ Manney, R. Money Laundering: The Global Threat to the Integrity of Financial Systems, published on wilmott.com in January 2002

⁴ Chamberlin, W. The Fight Against Money Laundering. An Electronic Journal of the U.S. Department of State, Economic Perspectives, № 2, 2001, p. 2

⁵ Walker, J. How Big is Global Money Laundering. Journal of Money Laundering Control, Vol.3, London, 1999, p. 25-37

⁶ Австралия, Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Гърция, Дания, Ирландия, Испания, Италия, Канада, Нова Зеландия, Норвегия, Португалия, САЩ, Финландия, Франция, Холандия, Швейцария и Япония

⁷ Schneider, F. Money Laundering and Financial Means of Organized Crime: Some Preliminary Empirical Findings. Economics of Security, Berlin, 2010, p. 14

Умишленото или неволно привличане и пускане в обръщение на средства от съмнителни източници може да дестабилизира финансовото положение на банката и да ограничи нейната независимост.

Глобализацията на икономическите процеси, бягството на капитали от рисковите зони в света, усилващият се международен характер на организираната престъпност предизвикаха обединяването на международната общност в борбата срещу прането на пари. Утвърждава се разбирането, че успехът на мерките срещу прането на пари зависи от тяхното сходно регламентиране, хармонизиране и уеднаквяване във всички страни, което да позволи по – нататъшно осъществяване на правна помощ между тези държави. Осъзнаването на важността на проблема от страна на световната финансова система и политическият елит и необходимостта от мощен международен отпор, предопределят създаването на основна рамка за разкриване и предотвратяване на прането на пари и финансирането на тероризма.

2. Актуалност на изследваната тема

Актуалността на дисертационното изследване се изразява в сериозната заплаха, която прането на пари оказва върху националната и международната финансова сигурност и тежките социално-икономически и политически последици, които това явление нанася както върху цялото общество, така и върху всеки отделен гражданин. Установявайки контрол върху банковите институции, престъпните организации получават несправедливо преимущество в бизнеса, което им позволява да заемат и останалите дялове на икономиката. Достатъчно е дори неволно сътрудничество на банката с престъпни елементи, за да се подкопае доверието на публиката към кредитните институции и така да се нанесе ущърб на устойчивостта и стабилността на банковата система като цяло.

Заплахата за националната финансова сигурност и негативните последици за обществото от изпирането на пари, намират проявление в следните насоки: затрудняване на конкуренцията и “убиване” на легалния частен сектор; нарушаване надеждността на финансовите институции; неустойчиво икономическо развитие и формиране на бюджетни дефицити; ограничаване на икономическата политика; влошаване репутацията на държавата и др.

Актуалността на изследването се определя и от отсъствието на самостоятелни монографични изследвания, посветени на дейността на банковите институции по противодействието на прането на пари. Към момента, отделни аспекти от дейността на банките са изследвани в трудовете на Герги Ралчев и Тошко Трифонов /2001г./, Джордж Робинсън /2002 и 2005г./, Елена Ставрова /2001 и 2005г./, Станислава Минева /2012г./ и Недялко Вълканов /2012г./.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на дисертационното изследване са превантивните механизми и политики на търговските банки, основани на международните стандарти, законовите норми и вътрешно-банковите процедури за противодействие на изпирането на пари.

Предмет на изследването е разкриване на факторите, които оказват влияние върху ефективното прилагане на мерките от банковите институции в борбата срещу прането на пари.

4. Цел и задачи

Целта на дисертационното изследване е да се разработят научнообосновани предложения за повишаване ефективността от прилагането на мерките срещу изпирането на пари в банковата система.

Постигането на тази цел преминава през решаването на следните основни задачи:

- Изясняване същността на процеса пране на пари и последствията от него за банковата система;
- Изследване на международните и националните регламенти за дейността на банките по противодействие на изпирането на пари;
- Разкриване същността и начина на прилагане на специфична риск-технология, базирана на анализа и контрола на риска за превенция на достъпа на “мръсни” пари до финансово-кредитната система на страната;
- Анализирание на вътрешно-банковите правила и практики за превенция на изпирането на пари в банковата система.
- Провеждане на анкетно проучване за целите на настоящото изследване сред представителна група търговски банки у нас, голяма част от които са субсидари на водещи европейски банкови групи.

5. Изследователска теза

Изследователската теза, която се подлага на защита, е че банковите институции във висока степен се придържат към изискванията на нормативните актове, регламентиращи техните задължения по противодействие на прането на пари, но е възможно да се повиши ефективността от дейността им чрез усъвършенстване на системата за банков контрол и управление на риска чрез прилагане на интегриран превантивен подход спрямо някои по – чувствителни към риск от изпиране на пари банкови дейности, операции и продукти.

6. Обхват на изследването

Обхватът на изследването се разпростира върху обширен информационен ресурс. Освен специализираните научни източници е използвана и публично достъпна информация от банковата и

правоохранителната система, както и редица журналистически публикации. За набавяне на необходимия емпиричен материал е проведено проучване под формата на анкети и събеседвания сред водещите търговски банки в страната, а така също и пряко наблюдаване и проследяване работата на определен кръг служители, ангажирани с обслужване на клиенти и осъществяване на операции, които могат да се използват за пране на пари.

Анкетирани са 22 служители на длъжност “специалист – работа с клиенти”, “касиер” и “кредитен специалист” в пет банкови институции. Поради конфиденциалността на определена част от информацията, конкретни имена на банкови дружества в текста не са споменати. Резултатите от проведеното изследване са обобщени съгласно условието за анонимност. Ето защо липсата на конкретни имена не трябва да се разглежда като пречка, тъй като направените изводи нямат характер на надзорни препоръки към тези институции, а като едно независимо и безпристрастно мнение за подобряване на банковата превантивна практика.

Анкетното проучване се проведе в периода месец март – юни 2013г. в гр. Пловдив и реализирането му бе затруднено от категоричния отказ на една част от респондентите да участват в него, въпреки приложения принцип на анонимност. Причините за отказа на лицата могат да се обобщят по следния начин:

- ✓ незаинтересованост от участие в подобен проект;
- ✓ притеснение от споделяне на информация, която според някои от тях представлява банкова тайна;
- ✓ опасения от разкриване на пропуски в знанията им по разглежданите въпроси;
- ✓ липса на съгласие от банковото ръководство за участие на персонала в подобни изследвания заради възможността от разкриване на

слабости при прилагане на правилата и процедурите по превенция прането на пари в конкретното банково дружество.

Интервютата и събеседванията засягат вътрешните правила и процедури на банките срещу изпиране на пари относно начините за идентификация на клиентите, реда за сключване на финансови сделки, откриването и обслужването на банковите сметки, докладването на съмнителни операции и др., а резултатите от тях са обработени чрез специализирания софтуерния продукт за статистическа обработка на данни SPSS.

Изследването е проведено през периода 2010г. – 2013г., а използваната нормативна база е актуализирана към 01.09.2014г.

7. Методология на изследването

В изследването са приложени методите анализ, синтез, индукция, дедукция, наблюдение, аналогия, сравнение. Основните закономерности и изведените тенденции са базирани на системно – функционалния подход. Установяването на факти, зависимости и хипотези се основава на констативно – аналитичния и оценъчния подход. За онагледяване на съществени изводи и възможни решения се използва и графичен инструментариум.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Обем

Дисертационният труд е в обем 269 страници, от които 236 – основен текст и 33 – приложения. Изложението е структурирано в увод, три глави и заключение, които съдържат 17 таблици и 4 фигури. В края на всяка глава са представени обобщения, изводи и предложения на докторанта по разглежданите проблеми. Библиографията включва 200 източника (60 на латиница и 140 на кирилица).

Съдържание

Използвани съкращения

Увод

Първа глава. Същност и противодействие на прането на пари

1.1. Основни характеристики на прането на пари

1.1.1. Понятието “пране на пари”

1.1.2. Фази в процеса по изпиране на пари

1.2. Техники и ефекти при прането на пари

1.2.1. Способи за изпиране на пари

1.2.2. Офшорен бизнес

1.2.3. Последици от изпирането на пари

1.3. Противодействие на изпирането на пари в банковия сектор

1.3.1. Основни характеристики на противодействието на прането на пари

1.3.2. Програма за противодействие на прането на пари в банковите институции

Втора глава. Нормативно регламентиране на мерките срещу изпирането на пари в банковите институции

2.1. Кратък преглед на международната и национална правна рамка на дейността на банковите организации по превенция и противодействие на прането на пари

2.2. Идентифициране на клиенти от банковите дружества по националното законодателство

2.3. Задължение на банките за събиране на информация от своите клиенти и осъществяване на мониторинг на взаимоотношенията с тях

2.4. Докладване при съмнение за пране на пари

2.5. Нормативен режим за разкриване на банкова тайна

Трета глава. Управление на риска от пране на пари в банковата сфера

3.1. Същност и особености на риска в дейността на кредитните дружества

3.2. Методика за анализ и контрол на риска от изпиране на пари

3.3. Критерии за разкриване на риска от пране на пари в банковата практика

3.4. Информационни технологии за засичане на опити за пране на пари

3.5. Вътрешно - банков контрол при прилагане регламентите в противодействието на прането на пари

Заключение

Библиография

Приложения

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В увода е обоснован изборът на темата в контекста на нейната актуалност и практическа приложимост. Дефинирани са целта на дисертационния труд и конкретните изследователски задачи. Формулирани са обектът, предметът и основната теза на дисертацията. Посочен е обхватът на изследването и използваният изследователски инструментариум.

Първа глава

СЪЩНОСТ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ПРАНЕТО НА ПАРИ

В първи параграф *„Основни характеристики на прането на пари”* са разкрити същността и съдържанието на понятието „пране на пари” и етапите, през които преминава този процес. Въпреки липсата на единна дефиниция, различните тълкувания на отделните изследователи и становищата на водещите наднационални организации позволяват да се направи обобщението, че прането на пари е дейност, целяща прикриване произхода на финансови средства и активи, придобити по нелегален начин.

Представена е и другата характеристика на прането на пари, а именно, че то е следствие от предикатно престъпно деяние. Макар и това да не се споменава в пряк текст в повечето дефиниции (изключение прави тази на МВФ), наличието на понятията *„нелегално придобити постъпления”*, *„приходи от криминална дейност”*, *„нелегален произход на своето богатство”* и др. дават основание да се подкрепи тезата за съществуването на причинно-следствената връзка *„първично (предикатно) престъпление - изпиране на пари”*.

Утвърждава се разбирането, че финансовата система е необходимо условие за успешно изпиране на пари, а банковата дейност се превръща в удобен инструмент за тяхното укриване и последващо легализиране с помощта на извършваните разплащателни и преводни банкови операции. Акцентира се върху ролята на финансовия сектор като проводник на капитали с неустановен или нелегален произход, което от своя страна предполага активното му ангажиране с тяхната превенция.

В рамките на този параграф е дефинирано работното определение на понятието “пране на пари”, представено като *последваща престъпна дейност за легализиране на придобити по неправомерен начин финансови средства и имуществени облаги, чрез използване възможностите на финансовата система за осъществяване на серия от икономически операции, с цел прикриване на техния криминален произход и представянето им като получени от законна икономическа дейност.*

Що се отнася до прикриването на първоначалния престъпен произход на незаконните средства, то се извършва чрез въвеждането им в стопанския оборот и осъществяване в различни етапи на многобройни и твърде различни по вид и сложност операции и схеми. Посочва се, че в литературата изпирането на пари се разглежда като процес от три фази:

- *депозирание* - физическо прехвърляне на парите, придобити от престъпна дейност в законната финансова система;
- *прикриване* - реализиране на серия от транзакции за преобразуване на капиталите от един вид активи в друг;
- *интегриране* - вливане на „мръсните” пари в легалната икономика и окончателната загуба на връзката им с първоначалното престъпление, чрез смесване на „мръсни”, по-малко „мръсни” и „чисти” пари.

Изложено е виждането, че успешното преминаване на „мръсните” пари през посочените фази позволява тяхното свободно и безпрепятствено

използване, без да се асоциират с дейността, от която са придобити, представяни като законно получени.

Във втори параграф „Техники и ефекти при прането на пари” са анализирани отделните способности, които се използват за пране на пари и са отчетени негативните последици от интегрирането на нелегално придобитите средства във финансовата система на страната. Извежда се твърдението, че използването на различни стратегии за пране на пари е в зависимост от личностните и професионалните качества на перача, количеството “мръсни” пари, мястото на изпиране и др.

Изследването стига до извода, че въпреки разнообразните техники за прикриване на потоци от незаконно придобити средства, най-подходяща все пак е индустрията и услугите на дребно. Те могат да генерират по честен начин големи суми на продължителна основа. Услугите обаче имат едно основно предимство пред производството на стоки. При производството входящият поток има определена технологична връзка с изходящия поток, което улеснява задачата за определяне на въпросната печалба. Но при услугите връзката между стойността на входящите материали и размера на оборота е неясна.

Отделено е особено внимание на офшорните територии, благоприятстващи изпирането на пари и предоставящи редица законоустановени предимства пред останалите юрисдикции, каквито са избягване плащането на данъчни задължения, анонимност и пълна конфиденциалност на осъществяваната дейност, либерален валутен режим, бързо и не скъпо банково обслужване, опростена счетоводна отчетност, стриктно законодателство относно банковата тайна, широко използване на основни международни валути наред с местната валута и др.

На този фон се открояват негативните последици, които прането на пари оказва върху политическите, икономическите и социалните системи на страните, като:

1) затрудняване на конкуренцията и “убиване” на легалния частен сектор, заради достъпа на перачите до значителни количества „мръсни” пари, позволяващи им да финансират производства и да предоставят собствени продукти и услуги при цени по-ниски от пазарните;

2) нарушаване надеждността на финансовите институции, заради негативното влияние, което прането на пари оказва върху валутните курсове и лихвените проценти;

3) неустойчиво икономическо развитие и формиране на бюджетни дефицити в резултат на инвестиции в дейности, които не носят гарантирани приходи, а от там и намаление на данъчните постъпления;

4) влошаване репутацията на държавата, в която се реализира мащабно пране на пари, заради привличане на международен престъпен бизнес, преследващ краткосрочни цели.

В трети параграф „Противодействие на изпирането на пари в банковия сектор” са разгледани мерките, прилагани от страна на държавни органи, обществени организации, частния и неправителствения сектор и гражданите за предотвратяване, разкриване и разследване на всякакви опити за легализиране на придобити по неправомерен начин финансови средства и имуществени облаги. Тези мерки биват:

- законодателни мерки, насочени към създаване на правно – нормативна уредба чрез приемането на редица закони и подзаконови актове на национално и международно равнище;

- превантивни мерки, прилагани от страна на финансовите и нефинансовите институции, бизнеси и професии за предотвратяване използването на финансовата система за пране на пари;

- институционални мерки за организиране, координиране и контролиране на системата за превенция на прането на пари и финансирането на тероризъм;

- контролни мерки, обезпечаваци спазването на нормативно регламентирани процедури от банките и останалите задължени лица в борбата с прането на пари;

- мерки за взаимодействие и сътрудничество между банковите институции и останалите задължени лица, правоохранителните органи в страната и чуждестранните служби за финансово разузнаване.

Изследването стига до извода, че основен момент в борбата срещу изпирането на пари и недопускане на негативните последици от тази дейност е разработването и прилагането от финансовите институции на програма за противодействие на прането на пари. Разработването на такава програма преминава през определяне на рисковите фактори и уязвимите за пране на пари отдели и дейности в конкретната банкова единица, като се изготвя рисков профил на цялата организационна структура. Основен елемент на програмата за противодействие са вътрешните правила и процедури, които банките трябва да изготвят, нормативно регламентирани изисквания и добрите практики, осъществявани в различните държави.

Изводи от първа глава:

1. От аналитична гледна точка изпирането на пари съдържа взаимоотношени правен и икономически аспект, като доминантен е икономическият интерес от извършването на престъплението, който се реализира посредством нарушаване принципите на функциониране на финансово – кредитната система.

2. Успешното реализиране на изпирането на пари се обуславя от възможностите на банковата система чрез прилагане на разнообразни

техники, които непрекъснато се разширяват и обогатяват едновременно с нарастването на тази криминална дейност в съвременния свят.

3. Улесняващи дейността по пране на пари са фактори, като неадекватно законодателство, липса на ефективни мерки за противодействие, корумпирана финансова система, лоша координация и сътрудничество между държавните органи, ангажирани в борбата срещу извършваните закононарушения и др.

4. Най-ефективната мярка за недопускане прането на пари и финансирането на тероризъм е тяхната превенция, а банковите институции са основният инструмент за защита на финансовата система чрез прилагане на вътрешни превантивни самозащитни механизми.

5. Основен момент при превенцията на изпирането на пари в банковите организации е прилагането на принципа “Познавай своя клиент”, позволяващ ограничаване на анонимността и разширяване на прозрачността в търговско - банковите сделки, операции и трансфери без да се затруднява нормалното функциониране на банковата система.

Втора глава

НОРМАТИВНО РЕГЛАМЕНТИРАНЕ НА МЕРКИТЕ СРЕЩУ ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Първи параграф *„Кратък преглед на международната и национална правна рамка на дейността на банковите организации по превенция и противодействие на прането на пари”* акцентира върху банковите институции като основни звена в общата рамка на противодействие. Изследването на специализираното национално и международно законодателство показва, че превенцията и

противодействието на прането на пари чрез банковата система е засегнато достатъчно широко, а регламентиранията изисквания за приемане на вътрешни правила и процедури могат да се определят като покриващи необходимия нормативен минимум за изграждане на ефикасна законова рамка за борба с това престъпно деяние.

Констатира се още, че основните изисквания, отправяни към банковите институции във връзка с превенцията на прането на пари и залегнали в Закона за мерките срещу изпирането на пари /ЗМИП/ и в правилника за неговото прилагане /ППЗМИП/ са взаимствани и възприети от разпоредбите на Директива 2005/60/ЕО на Европейския съюз, Препоръките на FATF и Указанията на Базелския комитет.

Във втори параграф „Идентифициране на клиенти от банковите дружества по националното законодателство“ са залегнали основните хипотези за идентифициране на клиенти и действителни собственици на капитали, условията за деклариране произхода на средствата и възможностите за освобождаване от това задължение, Извършване на сделки и операции по електронен път или чрез предствителна власт и др.

Отчита се, че идентифицирането на клиенти е основна превантивна мярка по ЗМИП за установяване на характерните за съответните лица белези, с които те се индивидуализират като участници в гражданските и търговските отношения. При банковите институции това означава установяване и проверка на самоличността на клиента чрез използване на надеждни писмени и неписмени източници на информация.

Чрез проведени интервюта и събеседвания с респонденти са изследвани различните идентификационни процедури, прилагани в отделни банки в страната, в т.ч. установяване автентичността на документите за самоличност и прилагане на разширени мерки спрямо

рискови клиенти. Поставен е акцент и върху идентификацията на политически изявени лица /PEP/, като е представена ситуация, показваща как липсата на адекватна политика в тази насока може да позволи клиенти от този сегмент да се окажат в положението на лица със значителна обща експозиция спрямо съвкупните активи на банката, което от своя страна да доведе до настъпване на неблагоприятни рискове и последици за финансовата институция.

Извършените наблюдения върху текущата работа на банковите служители показват, че те във висока степен спазват нормативно – разписаните изисквания за идентифициране на своите клиенти. Съществуват обаче ситуации, в които извършването на пълна клиентска идентификация е сведено до формалност. Причини за това могат да се търсят в процеса на масово проникване на банковите продукти и услуги сред населението - процес, характеризиращ се с остра конкуренция, която измества на по-заден план, а понякога застава и в противоречие с приоритетите на политиката “Познавай своя клиент”.

В трети параграф “Задължение на банките за събиране на информация от своите клиенти и осъществяване на мониторинг на взаимоотношенията с тях” са представени изискванията към банките относно събираната информация и нейното съдържание при извършване на операции или сделки от клиенти, с оглед елиминиране съмненията за изпиране на пари. Акцентира се върху хипотезите за събиране на допълнителна информация относно собствеността на имуществото, подлежащо на трансфер, произхода на паричните средства и ценности, предмет на сделката или операцията, данни за платени данъци или други задължения към държавата и др.

Засяга се и въпроса за периодичното обновяване на актуалното клиентско състояние и срока на съхраняваната информация. Утвърждава

се разбирането, че конкретната ситуация може да бъде преценена правилно, само ако банковият служител в достатъчна степен познава клиента, като събира информация за профила и параметрите на осъществяваните от него трудови и бизнес дейности, използвани начини за разплащане, основни контрагенти и др.

В четвърти параграф “Докладване при съмнение за изпиране на пари“ са изследвани законово регламентирани хипотези за докладване на банкова информация при съмнение за пране на пари. Стига се до извода, че решението за докладване на дадена операция се разглежда като следствие от три групи фактори: *субективни*, включващи наблюдение върху поведението на клиента и осъществяваните от него операции, *логически*, водещи до извеждане на анализи от специализирания софтуер и *външни*, свързани с постъпване на сигнали за определени лица от външни източници.

На база проведеното изследване се прави констатацията, че от всички задължени лица по чл. 3, ал. 2 и 3 от ЗМИП, именно банките са тези, които са най-активни в докладването на съмнителни операции. След влизането в сила на ЗДАНС през 2008г. и създаването на ДФР, изпратените от тях доклади до дирекцията съставляват средно 73% от всички уведомления на задължените лица. Данните за периода 2002г. – 2013г. показват, че подадените сигнали от банките, в сравнение с тези на небанковите дружества, са нараснали два пъти и половина за последните 10 години, като се наблюдава средно увеличение с 25% на годишна база.

В пети параграф “Нормативен режим за разкриване на банкова тайна“ са изследвани отделните ограничителни режими за разкриване на банковата тайна:

- при изрично съгласие на клиента на банката (чл. 62, ал. 5 от ЗКИ);
- при издадено съдебно решение (чл. 62, ал. 6 от ЗКИ);

- по искане на главния прокурор (чл. 62, ал. 10 от ЗКИ);
- по искане на държавни органи в определените законови случаи.

Анализът на предвидените изключения за предоставяне на банкова тайна без съгласие на титуляра и без решение на съда показва, че те са установени с цел защита на сигурността, обществения ред, предотвратяване на злоупотреби, разкриване на определени форми на престъпна дейност, изпълнение на ангажименти, произтичащи от международните отношения на държавата. Възможността за пряко искане и предоставяне на банкова тайна трябва да произтича от изрична разпоредба в закон.

Изводи от втора глава:

1. Макар и със значително закъснение, България се включва активно в изграждането на общоевропейската система за противодействие на изпирането на пари, където основна роля има банковата система чрез прилаганите от нея превантивни механизми. Въпреки краткия период на прилагане и често коригиране, законодателството ни в тази насока е достатъчно развито, задоволително и съответства на европейските стандарти.

2. Висока активност от страна на банковите институции при докладване на съмнителни операции, което се дължи на добрата административна организация в тези структури, доброто им сътрудничество със специализираните органи за сигурност, опита им в управлението на риска и изградената фирмена култура и политика.

3. Проблемни моменти при предлаганите на българския пазар системи за бързи парични преводи (като Western Union и MoneyGram), които продукти освен полезни за мнозина клиенти са и причина за допълнителна концентрация на риск от пране на пари, заради липсата на изискване за пълен набор от достоверни идентификационни данни.

4. Отчетени са някои слабости и непълноти в Закона за мерките срещу изпирането на пари и правилника за неговото прилагане:

➤ във връзка със задължението на банковите организации за осъществяване на мониторинг по чл. 7б от ЗМИП, липсва легална дефиниция и тълкувание в закона относно понятията ”сложна сделка или операция” и „сделка и операция без явна икономическа или законна цел”;

➤ недостатъчна прецизност на регламентирания по чл. 10, ал. 4 от ППЗМИП режим за освобождаване на клиенти от задължението за деклариране произхода на средствата по отношение на неговата продължителност и срок на действие;

➤ противоречие между нормите на Закона за мерките срещу изпирането на пари и Закона за кредитните институции, засягащи уведомяването на Дирекция “Финансово разузнаване” на ДАНС и разкриването на банковата тайна при съмнение за пране на пари.

Трета глава

УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА ОТ ПРАНЕ НА ПАРИ В БАНКОВАТА СФЕРА

В първи параграф *„Същност и особености на риска в дейността на кредитните дружества”* се прави извода, че риска е вероятността от сбъдването на вътрешни и външни събития, които могат да се отразят неблагоприятно върху нормалното функциониране на банковите институции. На този фон се откроява разбирането, че основната характерна черта на банковия риск е неопределеността, за намаляването на която е необходимо добиване на информация, оказваща съществено значение за вземането на определени решения.

Подкрепя се тезата, че интеграцията на финансовите системи в света, свободното движение на капитали и предоставянето на финансови

услуги повишават риска от извършване на операции по изпиране на пари. Банковите институции могат, въпреки тяхната воля, да бъдат използвани като посредници при преводи и съхраняване на средства, получени в резултат на престъпни действия. Аргументирано е твърдението, че умишленото или неволно привличане и пускане в обращение на средства от съмнителни източници може да дестабилизира финансовото положение на банката и да я изложи на някои неблагоприятни обстоятелства и специфични рискове, като репутационен, правен, оперативен, риск от концентрация, риск от загуба на кореспондентски връзки и др.

Във втори параграф „Методика за анализ и контрол на риска от изпиране на пари” е очертано значението на съвременните риск технологии за редуциране вероятността от възникване на рискови събития както за търговските банки, така и за целия финансов сектор. Тези технологии използват превантивни инструменти и механизми за защита на финансовата система, като се осъществява пълен мониторинг на реализираните трансакции и операции с цел установяване на тези от тях, които са съмнителни и могат да доведат до вредни последици.

Методиката за анализ и контрол на риска се основава на система от признаци или индикатори на правонарушения, при появата на които се прави оценка на риска и се извършва обстоятелствена проверка, която следва или да разкрие опит за пране на пари, или категорично да отхвърли предположението за такова. За целта се използват рискови профили, позволяващи диференцираното класифициране на риска от пране на пари на нисък, среден и висок риск.

В трети параграф „Критерии за разкриване на риска от пране на пари в банковата практика” са предствени ясни критерии за разпознаване на съмнителните сделки, операции и клиенти, базирани на оценка на риска от възможността криминално проявени лица да изпират незаконно

придобити средства чрез използване на различни банкови продукти и услуги. Утвърждава се разбирането, че тези критерии следва да бъдат залагани на ниво отделни банкови дейности, като извършване на операции в брой, разплащания чрез банкови сметки, осъществяване на сделки с ценни книжа, кредитни сделки, използване на банкови карти и др.

В четвърти параграф „Информационни технологии за засичане на опити за пране на пари” е разкрит принципа на действие на компютърните технологии, осъществяващи мониторинг върху електронни парични преводи за засичане на прояви на изпиране на пари. Изведени са преимуществата на технологиите за следене на операции в реално време пред тези с определен времеви лаг. Направено е сравнение между системите, базирани на знания и изкуствен интелект със системите за анализ на връзките между отделните преводи. Представени са възможностите на филтриращите системи за недопускане автоматизирано изпълнение на съмнителни преводи.

Посочва се, че трансферирането на пари чрез електронни преводи между банките е един от начините парите, спечелени чрез незаконна дейност, бързо да бъдат насочени в други посоки при наличие на риск за тяхното идентифициране и проследяване, като в същото време започва изпирането им чрез използване на множество финансови транзакции, затрудняващи проследяването на първоизточника на средствата. Стига се до извода, че съвременното развитие на информационните технологии позволява да се внедряват и използват различни усъвършенствани компютърни модели за засичане опити за пране на пари в банковата система, които да се модифицират спрямо дейността и организацията на отделната банкова институция.

В пети параграф „Вътрешно - банков контрол при прилагане регламентите в противодействието на прането на пари” се отчита

все по – засилващата се интеграция между дейността на звената за вътрешен контрол в банковите институции и изпирането на пари, благодарение на което се постига по – широк обхват на чувствителните дейности, които следва да бъдат подложени на ревизиране. Изяснена е технологията и алгоритъма на провеждане на вътрешния одит от специализираните служби за вътрешен контрол и е предложен примерен обхват на вътрешно-банковите контролни процедури.

На база проведеното изследване на контролните процедури при осъществяване на обучения в банковите клонове и разкриване адекватността на обучителните програми по противодействие на изпирането на пари се прави констатацията, че по – голямата част от тези програми не са адаптирани към длъжностните задължения и отговорности на персонала. Обосновава се тезата, че за да се постигне по – висока успеваемост и ефективност в борбата с този вид престъпление е необходимо обученията да са съобразени със заеманата длъжност и текущо осъществяваната дейност от изпълнителския състав. Това налага нуждата от разработване на различни специализирани програми за обучение на касиери, служители от фронт – офиса и бек - офиса, кредитни специалисти и др.

Изводи от трета глава:

1. Рискът, на който е подложена дадена банкова институция, е функция от услугите или продуктите, които тя предлага, от клиентите, които обслужва и средствата, с които се разпорежда, като може ефективно да го контролира и намали ако има информация за обичайната дейност на своите клиенти, така че да е в състояние да идентифицира операциите, които попадат извън рамките на изградения клиентски профил;

2. За управление на риска от пране на пари в банковите организации се прилага метод за анализ и контрол на риска, който дава

възможност финансовият контрол да бъде съсредоточен в зоните с повишен риск, като при това се избягва изразходването на излишни ресурси и се премахват в същото време ненужните пречки пред търговския оборот;

3. Съвременното развитие на информационните технологии позволява да се внедряват и използват различни усъвършенствани компютърни модели за управление на риска в банковата система, чрез които да се повиши ефективността от прилаганите мерки за противодействие на прането на пари;

4. От съществено значение за ефективното функциониране на системата за управление на риска е придобиването на знания и умения от страна на банковите служители за превенция на изпирането на пари през финансово-кредитната система, което минава през организиране и провеждане на периодични обучения за целия персонал;

5. Установена е необходимостта от прецизиране на обучителните програми за прилагане на мерките срещу прането на пари в банковите организации в посока тяхното адаптиране към длъжностните задължения и отговорности на служителите в тези структури.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Едно от основните предизвикателства пред финансовия сектор в началото на XXI век е несъмнено борбата срещу изпирането на пари. Глобализирането на отпора срещу този тип незаконни действия се явява обективна необходимост не само поради обединеното икономическо пространство, но и поради необходимостта от обединяването на усилията на цялото общество срещу възможността престъпни структури да използват финансовата и в частност банковата система за реализиране на успешни спекулативни операции и инкасиране на огромни печалби. По този

повод, Комитетът на министрите към Съвета на Европа в свой доклад от м. юни 1980 г. направи заключението, че *“... банковата система може да играе много ефективна превантивна роля”*, в резултат на което са приети поредица от инициативи, свързани с превенцията на прането на пари.

Най-ефективната мярка за недопускане прането на пари и финансирането на тероризъм е тяхната превенция. От своя страна световната банковата общност предприема поредица от инициативи, свързани с превенцията и ограничаване достъпа на незаконни капитали до финансовата системата, които намират приложение и в българската банкова практика.

Заплахата от използването на банковите институции за осъществяване на финансови престъпления може да се управлява чрез разпознаването, разбирането и свързването на риска от настъпването на тези събития с вида на клиентите и извършваните трансакции. Това се постига чрез строгото спазване на принципа *“Познавай своя клиент”* и прилагането на рисков базирани подход за управление на риска, съобразен със спецификата на дейността на банковите организации и типологията на обслужваните клиенти.

Предотвратяването на прането на пари в банковата система чрез интегрирано и комплексно приложение на целенасочени превантивни дейности, паралелно с основния банков бизнес, изразява най – общо същността на банковата политика срещу изпирането на пари, включваща разработване и внедряване на ефективна програма за противодействие, обезпечаваща следните основни дейности в банковите структури:

- прилагане на съвременно международно и национално законодателство в областта на противодействието на прането на пари;
- въвеждане на стандарти, правила и процедури за контрол и управление на прането на пари;

- методично изготвяне на стандартизиран финансов профил спрямо всички подозрителни лица и организации, който да позволи разграничение на легитимните от нелегитимните им доходи и съпричастност към пране на пари;
- създаване, поддържане и развиване на бази данни за лица, организации, факти и обстоятелства, потенциално или реално свързани с прикрито финансиране на тероризъм или пране на пари;
- подбор и привличане на високо квалифициран кадрови ресурс и осигуряване на адекватна материално – техническа база;
- периодично организиране на обучения за банковите служители и обмен на практически опит по конкретни въпроси, с цел функционална специализация или при необходимост – преквалификация;
- осъществяване на адекватно сътрудничество за борба с прането на пари, тъй като ефективно противодействие е възможно само в условията на тясно взаимодействие с останалите участници в борбата с това престъпно явление.

Разгледаните стратегии, практики и механизми за предотвратяване изпирането на пари чрез финансово - кредитната система и съвкупността от превантивни политики и инструменти в тази област е опит за своеобразна оценка на възможността за противодействие на прането на пари с участието на банковия сектор.

Практико-приложните цели на дисертационния труд, изцяло свързани с потребностите на банковия мениджмънт, диктуват поставянето и разрешаването на сложен изследователски проблем – ограничаване достъпа на нелегални капитали до банковия сектор чрез усъвършенстване на системата за банков контрол и управление на риска с помощта на интегриран превантивен подход спрямо някои по – чувствителни към риск от изпиране на пари банкови дейности, операции и продукти.

На базата на разработените в дисертацията програма за противодействие на пране на пари, рискови профили за идентифициране и оценка на риска от използване на финансовата система за престъпни цели, табличен модел на риска, автоматични контроли за клиентска идентификация и специализирани програми за обучение на банкови служители, е потърсен и пътят към целта на изследването – да се предложи работещ модел за повишаване ефективността от прилагането на мерките срещу изпирането на пари в банковата сфера.

В заключение трябва да се подчертае изключително важната роля на банките в процесите, свързани с предотвратяване изпирането на пари и финансирането на тероризма, и да се отбележи фактът, че единствено с тясното сътрудничество между тях и останалите участници във финансовата система ще може да се осъществи една пълноценна система за контрол и превенция прането на пари, както и да се извършва ефективен мониторинг на финансовите потоци.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В резултат на извършеното теоретично и практическо изследване и реализация на поставените научни задачи се оформят следните приноси моменти:

1. Разработена е програма за противодействие на прането на пари в банковите институции, съдържаща основни насоки за идентифициране на клиенти, събиране, съхраняване и разкриване на банкова информация, управление на риска от пране на пари, вътрешна организация и контрол, обучение на банкови служители и др.;

2. Предложени са законодателни мерки за подобряване на превенцията и противодействието на прането на пари в банковия сектор, свързани с изменения и допълнения на отделни текстове от ЗМИП и ППЗМИП, засягащи режима за освобождаване на клиенти от задължението за деклариране произхода на средствата и разкриване на банковата тайна;

3. Разработени са усъвършенстван модел на рискови профили за идентифициране и оценяване на външен риск, клиентски риск и продуктов риск в банковите организации и табличен модел на риска за установяване на бизнес отношения с клиенти;

4. Предложено е въвеждането на автоматизирани контролни процедури за клиентска идентификация в банковите структури, позволяващи да се ограничат възможностите за допускане на човешки грешки чрез електронно засичане на отклонения и нарушения в дейността на банковите служители;

5. Разработени са специализирани програми за обучение на банкови служители по прилагането на мерките срещу изпирането на пари, като е доказана необходимостта от строго прецизиране на обученията в посока съобразяване и адаптиране към заеманата длъжност и поеманите отговорности от изпълнителския състав.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Налбантов, Ст., Явлението “пране на пари” като заплаха за стабилността на националните икономики. // *Електронно списание “Диалог”*, Стопанска Академия “Д. А. Ценов”- Свищов, бр.3, 2013г., стр. 93 -107.

2. Nalbantov, St., Anti - Money Laundering. // *Journal of international scientific publication: Economy & Business*, Volume 7, Part 3, 2013, pp. 129 – 139.

3. Nalbantov, St., Money Laundering Risk Management in the Banking System. // *Journal of international scientific publication: Economy & Business*, Volume 7, Part 3, 2013, pp. 140 – 151.

4. Налбантов, Ст., Превенция достъпа на нелегални капитали до банковата система чрез прилагане на механизъм за клиентска идентификация. // *Списание “Икономически и социални алтернативи”*, Университет за национално и световно стопанство – София, бр. 1, 2014г., стр. 137 – 152.

5. Налбантов, Ст., Клиентската идентификация като нормативно задължение на банките в борбата срещу изпирането на пари. // *Сборник с доклади от научна конференция „Новите предизвикателства пред сигурността”*, ВСУ „Черноризец Храбър”, гр. Варна, 2014г., стр. 247 – 258.

6. Налбантов, Ст., Международна и национална правна рамка за дейността на банковите институции по противодействие на прането на пари. // *Научна конференция „Политики и практики за сигурност” на катедра „Сигурност и безопасност” към ВСУ „Черноризец Храбър”*, гр. Варна, 20 - 21 Юни 2014г.